

קול צופיך

מִרְנַת הָרֶאֱשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לְקִי הַרְבַּ מְרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל



שמות - תשס"א - מאת מִרְנַת הָרֶאֱשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג מְרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל



השיעור לעילוי נשמת :
מִרְנַת הָרֶאֱשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג מְרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

פרשת השבוע : שמות

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשס"א.

תפילת הדרך וברכה הסמוכה לחבירתה

ותחינה

ותחינה את הילדים פרעה קורא למילדות העבריות ומצווה אותם לעשות הפלות לכל המעוברות, "וראיתן על האובנים אם בן הוא והמיתן אותו". והן בצדקותן לא רק שלא שמעו בקולו ולא הרגו את הילדים, אלא גם המשיכו אחרי הלידה לטפל בתינוקות ולהבריאים ולטפחם למרות שאין זה כלל מתפקידם. וכמו שרש"י אומר: ששפרה משפרת את הילד, ופועה מדברת אל הילד "ומפייסות תינוק בוכה", ולא זו בלבד אלא שהחיינו את הילדים.

והסביר רש"י: "מספקות להם מים ומזון". ועל זה כעס מאד פרעה עליהן, אמר להן: לא רק שלא שמעתן בקולי להרוג את הילדים, אלא הוספתן עוד פעולה לספק לה מים ומזון, ובזכות זה כתוב: "וירב העם ויעצמו מאד". וכן "ויעש להן בתיים", אומר רש"י: בתי כהונה ולויה ובתי מלכות. ובגמרא בסוטה דף י"א ע"ב כתוב: שבתי כהונה ולויה - אלו משה ואהרן, ובתי מלכות - זו מרים שנקראת גם אפרת, והיא היתה נשואה לכלב, ודוד המלך מזרעה "איש אפרת".

וכמו כל שנה אנו מארחים את יו"ר אגודת 'אפרת' העושה רבות למנוע הפלות בעם ישראל, בארץ ובתפוצות. ולא זו בלבד, הם מספקים "מים ומזון" לפני הלידה ואחריה כדי לעזור למשפחות במצוקה. ואשריו ואשרי חלקו שהוא משקיע מכוחו, אונן והונן למטרה קדושה זו, ואשרי העוזרים והמסייעים לו. - ד"ר אליהו שוסהיים הי"ו מדבר ומסביר את המצב השורר בארץ בתחום ההפלות, ומפציר בציבור המאזינים והצופים להתנדב ולסייע במשימה קדושה זו.

אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר בפרשה אנו רואים את הגזירות שפרעה מלך מצרים גזר על עם ישראל "ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה" שמות א' ט"ו. ומבאר האו"ח הקדוש: שקרא למילדות בסוד כדי שלא יתפרסמו מעשיו הרעים, וזה עשה לאחר שאמר "הבה נתחכמה". וכן מביא הרמב"ן על הפסוק "הבה נתחכמה לו", "ואחרי כן ציוה בסתר למילדות להרוג הזכרים על האובנים, ואפילו היולדות עצמן לא ידעו בהם". ואחרי כן אמר פרעה "כל הבן היילוד היאורה תשליכוהו".

ועל כך אומר הרמב"ן: עומד פרעה ורוצה להראות עצמו על היותו אדם נאור שרק מנהל משא ומתן ולא רוצח וכדו' כמו שרואים היום שעל כל פיגוע מפילים את האשמה רק על המבצעים. וכאשר ציוה עליהם פרעה להרוג את הזכרים לא ציוה אותם להרוג חרב, אלא הפשט הוא, שכל אחד שימצא ילד יהודי ישליך אותו לים. ואם יצא אבי הילד, יאמר להם להביא עדים והוא ינקום בהם, היינו שיחפה על עושה הפשע. "ויאמר אל עמו" שהם יעשו את המעשים בשמם הם או שימסור אותם ואח"כ הם יברחו או יברחו אותם בקיצור יחפה עליהם.

כך רואים גם בימינו, וכבר למדנו שלא לסמוך עליהם "אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר". ועל זה אומר הכתוב במכת צפרדעים שמות ז' פסוקים כ"ח - כ"ט "ועלו ובאו בביתך" ואח"כ "בבית עבדיך", וכן "ובכה" ואח"כ "ובעמך ובכל עבדיך". וכדברי רש"י שם מתחיל בו כי הוא האשם "וממנו התחיל הפורענות".

הלחץ על ישראל - סימן לישועה וגאולה

הקבי"ה שולח למשה מלאך מתוך סנה בוער, ועל אף שהוא עשוי קוצים הוא לא נאכל ע"י האש וכך היו עם ישראל בעיני המצרים ואומות העולם כמו קוצים, עיני רש"י שמות א' פסוק י"ב. והקבי"ה אח"כ נגלה אליו ומדבר אליו ואומר לו שהחליט לגאול את עם ישראל בגלל שלוחצים אותם. והלחץ הוא מלשון מיצר, בתחילה בא המלאך ואח"כ הקבי"ה נגלה אליו.

כך היום רואים בעליל שעם ישראל בא"י נתון בלחץ ובמיצר שלא ראה בכל תולדותיו, הן מבית והן מחוץ. עשוי לוחץ, ישמעאל לוחץ, הנמצאים בקצה העם לוחצים. והקבי"ה רואה כיצד עם ישראל נמצא במצב קשה מאד, "ויעתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם". וע"כ אומר הקבי"ה למשה רבנו ועושה אותו שליח לגאול את עם ישראל אפילו לפני תום ארבע מאות שנה, היינו לפני הזמן גם אנחנו נמצאים במצב קשה ביותר, זעקנו, צעקנו והתפללנו, הגיע הזמן שהקבי"ה יגאל אותנו אפילו לא בעתה אלא אחישנה.

ובעת צרה שכזו ליעקב ממנה יושע, ואף לפני הזמן. וע"כ נתפלל להי"ת שישיענו שיהיו כל דבריהם הבל וריק וכחרס הנשבר, וישלח לנו גואל צדק במהרה בימינו, אכ"י"ר.

אחד המקורות לתפילת הדרך

"ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך. ובנחה יאמר שובה" וכו' במדבר י' פסוקים ל"ה - ל"ו.

תפילה ובקשה זו משה רבנו התפלל אותה, כדברי רש"י שם פסוק ל"ג "שהיה הקבי"ה חפץ להכניסם לארץ מיד", וברור שבעת שיכנסו לארץ צריכים להלחם עם יושבי הארץ. והתפלל משה רבנו לפני בורא עולם שה' ילחם לכם, היינו שמיד יפוצו ויתפזרו האויבים כדברי רש"י 'המכונסים' ומי שלא יתנפץ יברח וינוס לנפשו. הם השונאים שרודפים את עם ישראל רש"י שם.

והוסיף משה רעיא מהימנא לאמור ולהתפלל הם האויבים ששונאים אותנו "שונאי ישראל" הם שונאים את "מי שאמר וברא את העולם", שנאמר "ומשנאיך נשאו ראשי" ומי הם? "על עמך יערימו סוד" כל המרכאות דברי רש"י שם.

והוסיפו בדעת זקנים ובעלי התוס' שם: "פירוש אם יתאספו לבא על עם ישראל יפוצו ולא ימצא בהם שנים ביחד, ואם יבואו ינוסו ולא תהיה להם תקומה, וזו היא תפילת הדרך שלהם".

ואח"כ "ובנחה יאמר" שעם ישראל ישב בארצו שקט ושאנן ואין מחריד לאלפים ורבבות ולא יחסר מהם איש, ע"י"ש. וזה אחד המקורות לתפילת הדרך.

יזהר מן הכעס

הגמרא בברכות כ"ט ע"ב מביאה שאליהו הנביא נגלה לרב יהודה אחיו של רב סלא חסידא שמתמא היה חסיד כאחיו ואמר לו: "לא תרתח ולא תחטי, לא תרוי ולא תחטי, וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא". כך יעץ לו ג' עצות:

יזהר מן הכעס - בעצה הראשונה אמר לו שלא יכעוס כדי שלא יבא לידי חטא. וצריך להבין, וכי אדם כזה שהגמרא מעידה עליו שהיה חסיד, ואליהו נגלה אליו, האם צריך להזהירו על הכעס?

ומבאר הבא"ח בספרו בניהו שהדבר מכוון כלפי מורה ומלמד שצריך להתרגז אפילו רק כלפי חוץ, אולם שלא יתרגז בכל מקרה שמא יעשה מעשים בעלי השלכות רעות לתלמידים. וכלשון הרמב"ם הלכות דעות פ"ב הלכה ג': ואם רצה להטיל אימה וכו' אם היה פרנס וכו' כדי שיחזרו למוטב, יראה עצמו בפניהם שהוא כועס וכו' ותהיה דעתו מיושבת וכו'.

ת"ח יזהר מן היין

בעצה השניה אמר לו שלא ירווה מהיין. וכמו שכתוב שלא ברא הקבי"ה יין אלא לת"ח וזה דוקא למצוותיו כגון: קידוש, הבדלה וד' כוסות וכדו'. ואע"פ ששכנס יין יצא סוד, מעט ולא הרבה. וכמאמר חז"ל שבת ס"ז ע"ב: "חמרא וחיי לפום רבנן" רק לפום, לטעימה.



קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרְבּ מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל



שמות - תשס"א - מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל



בדף כ"ט ל'. והרמב"ם פוסק כמו שכתוב בפרק תשיעי דף ס', ומאחר ולא מזכיר שם חתימה עם שם ה' לא הזכיר ענין של "פרסה" וכו' ולשון יחיד וכו'.

והאחרונים אומרים שזה פסק הרמב"ם מדין סב"ל, ובפרט שהוא סובר שמי שמזכיר ש"ש לבטלה עובר איסור מהתורה ועיין כה"ח שם ס"ק י"ג.

שתצילנו מתאונות הדרכים

תאונות דרכים היו מאז ומתמיד, ורק בזמנינו שיש בלבול המוחות וטרודים בכל מיני טרדות, גברו התאונות ל"ע. ויש שרצו להוסיף בתפילת הדרך ולומר "מתאונות דרכים".

אמנם קמו והתנגדו שלא להוסיף על הנוסח שכתוב בגמרא, אבל מי שרוצה להוסיף יכול ולית לן בה. ועל כל פנים זה כלול בנוסח, 'אוייב' - אלו סכנות ליסטים, יריות ואבנים, ויאורב בדרך' - אלו כל התאונות האורבות בדרכים ועיין בבית עובד שאפשר להוסיף, וכן דעת ערוך השולחן סעי' י"א.

מהיות טוב אל תקרי רע

הגמרא שם שואלת: "היכי מצליי"? בפשטות הכוונה איך מתפללים? אבל מהגמרא משמע כיצד מתפלל? אמר רב חסדא: מעומד, שאין לומר תפילת הדרך בנטיעה ובתנועה. ורב ששת אמר: מהלך, שיכול לאומרה תוך כדי נסיעתו והילכו.

ומספרת הגמרא שרב חסדא ורב ששת שהיה סגי נהור היום הולכים בדרך, קם רב חסדא והתפלל, כלומר שעצר את כל השיירה ונעמד להתפלל 'תפילת הדרך'. שאל רב ששת את שמשו: מה עושה רב חסדא? שלא ראה שרב חסדא עומד מתפלל אמר לו שמשו: רב חסדא עומד ואומר תפילת הדרך. ורב ששת בקש משמשו 'אוקמן נמי לדדי' תעמיד אותי ואומר גם אני את תפילת הדרך. ואף הוא נעמד להתפלל תפילת הדרך, ואמר על עצמו מהיות טוב אל תקרי רע, "הואיל ואני יכול להתפלל מעומד שהרי חבורתי עומדת, לא אקרא רע להתפלל מהלך ואע"פ שמותר" רש"י ד"ה מהיות.

הלכה כרב ששת

בריי"ף פוסק הלכה כרב חסדא, וכתב: "מעומד טפי עדיף". והראיה שרב ששת ג"כ הסכים עמו ועמד להתפלל כמותו תפילת הדרך. התוס' אומרים שהלכה כרב ששת שיכול לומר תפילת הדרך במהלכו ובנטיעתו. ומיהו בתוספת פסק רב יוסף כרב חסדא, וכן רב אלפס פ' דרב חסדא עדיפא ליה טפי.

ורבנו יונה כתב על הרי"ף "ורבני צרפת ז"ל אומרים דהלכה כרב ששת דלא עבד רב ששת כוונתיה משום דסבר דהלכתא הכי אלא משום מהיות טוב אל תקרי רע, אבל מן הדין סגי ליה במהלך". משמע שגם הוא מבין שלדעת הרי"ף הלכה כמו רב חסדא כמובא בתוס' הנ"ל.

אולם מִן הַבַּי"ט כתב: "ול"ג דאף הרי"ף והרא"ש לא אמרו דרב חסדא עדיף טפי אלא בדאפשר ליה כגון שבני חבורתו ממתניינים לו וכעובדא דרב חסדא ורב ששת, ומשום מהיות טוב אל תקרי רע. אבל מהדין סגי ליה במהלך וכדרב ששת".

היינו לדעת הב"י, אין מחלוקת בין חכמי צרפת לרי"ף ורא"ש וכולם סוברים שהלכה כרב ששת שיכול גם לברך במהלך ואם יש לו אפשרות נוחה לעמוד שיעמוד. וכן פסק בשו"ע שם סעי' ד' "ואם אפשר יעמוד מלילך כשיאמרנה" וכה"ח שם ס"ק מ"ג ומש"ב ס"ק כ"א כ"ב. רוכב ע"ג בהמה והנוסע בעגלה לענין תפילת הדרך. ועיין שם לשלטי הגיבורים שהרא"ש ומרדכי פסקו כמו רב חסדא, היינו לאומרה מעומד. והוסיף: ומאחר ויש לנו דין שרכוב כמהלך דמי א"כ צריך הרכוב להעמיד הבהמה עד שיתפלל תפילת הדרך זה לשיטת הפוסקים כר"ח אבל לפוסקים כרב ששת לא צריך להעמידה.

והב"י הביא את דברי רבנו יונה על הרי"ף שכתב "ובתפילת הדרך נחלקו המפרשים, יש מי שאומר שאם היה רכוב אין צריך לירד ולהתפלל דכיון שבתפילת י"ח אמרו שלא ירד כ"ש בזו עיין שו"ע ס' צ"ד סעי' ד' שכן

היוצא לדרך מתפלל תפילת הדרך העצה השלישית אמר לו "המלך בקונך וצא" - שואלת הגמרא: "מאי המלך בקונך וצא? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפילת הדרך". שכל היוצא לדרך צריך לימלך בקונו ולהתפלל אליו ואז יוכל לצאת.

ומבאר המהרש"א ד"ה וכשאתה יוצא: "לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם, וגם אם יצא בדרך לשלום מי יגיד לו אם יצליח שם, ואין לו להימלך רק עם קונו היודע בו שיוליכחו לשלום וישלח ברכה" וכו'. כלומר, מטרת התפילה היא להתפלל לפני בורא עולם שידריך אותו בדרך, כי רק הוא יכול לייעצו בדרך בה ילך, וישלח לו ברכה והצלחה ויציל אותו מידי אויב ואורב. ויש מפרשים: מה זה "המלך"? היינו תניעץ עם הקב"ה, וכי אפשר כך לעשות? וצ"ל כלשון עץ יוסף על עין יעקב: "אין הכוונה שיענו אותו מן השמים, כי מי יעלה לנו השמימה לשאול ולהמלך בזה אם לצאת אם לא". אלא הכוונה היא להתפלל שהקב"ה יצליח את דרכו.

ויש אומרים: אם תפילתו שגורה בפיו סימן שתפילתו מתקבלת עיין צל"ח שם. ויש אומרים: אם אדם יוצא לדרך ובוטח בעצמו הכשלון הוא בטוח, אבל אם בוטח בה' שהקב"ה יתן אותו לפני רואיו בחן וחסד ויציל אותו מכל אויב ואורב ויצליח את מעשיו וישלח ברכה וכו' והבוטח בה' חסד יסובבנהו ורק שואל העץ חיים הנ"ל מה זה "יוצא", מה הכוונה בזה, ע"ש. אומר הב"ח שם: על 'המלך בקונך וצא' - ידוע שעל שם הוי"ה ב"ה צריך לכוון היה הווה ויהיה אדון הכל, שמשלבים הוי"ה ואדנו"ת - ואין זה מדברי קבלה וזהו אלא שו"ע מפורש ס' ה' - "יכוון בברכות פירוש המילות, כשיזכיר ה' יכוון פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל, ויכוון בכתיבתו ביו"ד ה"א היה הווה ויהיה. ובהזכירו אלוקים יכוון שהוא תקיף ובעל הכוחות כולם ועיין לכה"ח ולמש"ב שם.

והיה בתפילת הדרך אין בה הזכרת שם ומלכות בתחילתה, וכל ברכה שיש בה הזכרת שם שמים יש בה הזכרת שם הוי"ה ושם אדנו"ת ביחד וזה מניינו 91 כמניין צ"א ולכן צריכה להיות סמוכה לחברתה כדי שיהיה לה דין ברכה עם הזכרת ה' כמנין צ"א. וזה אומר לו אליהו הנביא שכשיוצא לדרך יאמר תפילת הדרך ויסמוך אותה לחברתה שיהיה בה כמנין צ"א עם שם שמיים ועיין לקמן בסברת בעל הב"ח הלכה למעשה.

דעת הרמב"ם בנוסח תפילת הדרך

הרמב"ם בהלכות תפילת הדרך לא הביא הלכה זו אבל בהלכות ברכות פ"י הלכה כ"ה: "הנכנס לכרך אומר יהי רצון וכו' ותציעדני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך".

ובהלכה כ"ו כתוב: "כללו של דבר, לעולם יצעק אדם על העתיד לבא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר ויודה וישבח כפי כוחו. וכל המרבה להודות את ה' ולשבחו תמיד הרי זה משובח" כלומר לדעת הרמב"ם צריך להתפלל לה' שידריכנו בדרך הטובה והישרה, והודאה לשעבר ושבח לה' וכו'.

וע"ז מקשה הב"י בס"י ק"י וז"ל: והרמב"ם לא הזכיר תפילת הדרך אלא שכתב בפ"י מהלכות ברכות שכשיצא מן העיר בשלום יאמר מודה וכו'. ויש לתמוה למה לא הזכיר בה חתימה? וגם למה לא כתב דמצלי לה משאחז בדרך עד פרסה". וכוונתו בקושיה שמשמע מדברי הרמב"ם שאומר תפילה זו בלי שם אחרי שיוצא מן העיר ולא כשהולך לעיר. לא תפילת הדרך כלשון חז"ל "המלך בקונך וצא", ונשאר הב"י בקושיה ועיין ערוך השולחן סעי' ט'

אולם עיין לבעל האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון על מסכת ברכות שם והוסיף להקשות מלבד מה שהקשה הב"י הנ"ל עוד קושיות, מדוע הרמב"ם אמר בלשון יחיד, והגמרא אמרה לשון רבים, וכן מחלוקת ר"ח עם רב ששת אם מברך מעומד או מהלך וכו'. וכתב שם שהרב פרי"ח מתרץ, שמה שהגמרא אומרת 'תפילת הדרך' הכוונה תפילה קצרה שאומרה במקום סכנה עיין תוס' שם ד"ה והיכי.

והרב הקשה על הפרי"ח כמה קושיות ותירץ שיש הבדל בדף ס' ע"א בגמרא "בכניסתו מהו אומר יה"ר וכו' בקש לצאת אומר יה"ר וכו' שתוציאני וכו' יצא אומר מודה וכו' וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני וכו' ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך". ומסביר או"ח הקדוש שגמרא זו חולקת על הגמרא



קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל



שמות - תשס"א - מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל



ואפשר לומר שבאבל הדין נותן שהולכים אחר המיקל סומכים על רכב או מטוס ולא בשאר דברים כגון: סמוך ונראה בפורים, ובענין תפילת הדרך נראה שעם ברכה אפשר שצריך שעה וחומש - 72 דקות ברכב, ובפחות מזה יתפלל בלי שם.

אומר רבנו יונה: יש גמרא בירושלמי שאומרת שאפילו בתוך פרסה מתפלל תפילת הדרך. ומסביר ר' יונה: הירושלמי מדבר שהולך במקום מסוכן. ולכן אמר שכל הדרכים הם בחזקת סכנה היינו "הולך בין כפרים", ובבלי מדובר מעיר לעיר, וע"כ צריך מהלך פרסה.

ועיין לט"ז ס"ק ו' שבמקום סכנה יברך אפילו פחות מפרסה, וכ"כ המש"ב שם ס"ק ל' וכה"ח ס"ק נ"ו שבמקום סכנה אין צורך פרסה. וכ"כ השו"ע ר"ז סעי' ח'.

ולפי זה כיום שיש מקומות שמועדים לתאונות דרכים או כיום, לצערנו, שהאויבים זורקים אבנים או יורים על הנוסעים, לכאורה יכולים לברך עם שם ה' אפילו אם נוסעים פחות מפרסה. ואנו הצענו להם כדי לצאת מכל הספקות טוב לאדם שנוסע, שבבוקר יאמר את תפילת הדרך באמצע ברכת 'שמע קולנו' לפני כי אתה שומע תפילת כל פה', ואז יוצא מכל הספקות, אחרת יאמר את התפילה בלי שם, היינו שיאמר 'ברוך שומע תפילה'. או מותר לו לומר ברוך אתה 'השם' שומע תפילה לא אדנות אלא השם. וכן מצאו בכת"י של הגאון בעל בא"ח, וכן לצאת ספק של הסב"ל של הרמב"ם, ואנו תמיד ממליצים לעשות כן.

מתי יכול לומר תפילת הדרך

לפי השו"ע אומרה כשמחזיק בדרך. פירשו המפרשים: תוך שבעים אמה ושיריים.

הט"ז: יכול לברך תפילת הדרך אף בעודו בעיר ס"ק ז', ועיין לכה"ח שם ס"ק מ"ט.

המפרשים שחולקים על הט"ז סוברים מכיון שהאדם בביתו ויכול לפתע לבטל נסיעתו הרי שברכתו לבטלה, ועל כן רק כשיוצא לדרך יאמר את תפילת הדרך.

ולפי מה שכתבנו לעיל לאומרה בברכת שומע תפילה בעמידה שאין בזה ברכה לבטלה יכול לאומרה לפני היציאה מהעיר ואעפ שחולקים על הט"ז הרי כולם מודים מדין שמא יבטל את הנסיעה והברכה תהיה לבטלה ואם אומרה בשומע תפילה אין חשש ועיין לברכ"י המובא בכה"ח ס"ק מ"ט.

המהר"ם מרוטנבורג היה נוהג בבוקר לאחר ברכות השחר לומר תפילת הדרך בביתו. כדי להסמיכה לברכת 'גומל חסדים טובים' לעמו ישראל בברכות השחר.

אומר המג"א: המהר"ם מרוטנבורג היה אומר אחר ברכות השחר את תפילת הדרך ע"מ להסמיכה לברכת 'גומל לחסדים טובים' כדי שתהיה ברכה הסמוכה לחברתה. ואם הולך באמצע היום יסמיכה לברכה אחרת כגון שיאכל או ישתה דבר מה ויברך ברכה אחרונה, ואח"כ יאמר תפילת הדרך מג"א שם ס"ק י"ג או אחר ברכת 'אשר יצר'.

לשם מה צריך ברכה אחרונה? לכאורה החתם סופר בהגהותיו לשו"ע צודק אם אדם לוקח ריח ומברך עצי בשמים

ואח"כ רוצה להסמיך לזה ברכת הדרך, לא מועיל כי בעת שמריח הוי הפסק. וע"כ לדעת המג"א יסמיך רק אחר הברכה אחרונה ולא ברכה ראשונה שלא יהא הפסק בין הטעימה לברכת הדרך.

לכן אומר המג"א: 'יאכל וישתה ויברך ברכה אחרונה' כי אחרי ברכה אחרונה יכול מיד לברך.

ברכה הסמוכה לחברתה

הגמרא מסכת ברכות דף מ"ו אומרת: כל הברכות כולם פותח בברוך וחותם בברוך, חוץ מברכת הפירות והמצוות, וברכה הסמוכה לחברתה, וברכה אחרונה שבקריאת שמע.

שואלים התוספות: מדוע אנו אומרים 'אלוקי נשמה' ולא פותחים בה בברוך? והרי כל ברכה שלא מתחילה בברוך אינה ברכה? והיא לא סמוכה לאשר יצר כי לא תמיד חייב אדם לברך 'אשר יצר' אם לא נזקק לנקביו.

והם עונים: הואיל ואין בה אלא הודאה בעלמא ע"כ אינה פותחת בברוך. ברכות המצוות והנהנין פותחות בברוך, אולם ברכות ההודאה לא פותחות

נפסק להלכה. וי"א שיתכן לומר שבתפילת י"ח שצריכה כוונה יותר אמרו שלא ירד לפי שאין דעתו מיושבת עליו, אבל בתפילה זו שאינה צריכה כוונה כ"כ ולא נחוש ליישוב דעתו צריך לירד" ר' יונה על הרי"ף דף כ' ע"ב מעמודי הרי"ף ד"ה ובתפילת.

והכתב על הב"י "וסברא ראשונה נראית יותר", וכן פסק בשו"ע שם "ואם היה רכוב אין צריך לירד". וכתב ע"ז המג"א ס"ק י"א "מיהו אם אפשר לו יעמיד הבהמה דק"ל רכוב כמהלך דמ"י.

והמקור הוא משלטי גיבורים ולכאורה לא מובן הרי בשלטי גיבורים כתב זאת אליבא דמ"ד שפוסקים כו רב חסדא. וכ"כ המש"ב שם ס"ק כ"ג שא"צ לירד אבל אם אפשר יעמיד את הבהמה. וה"ה ליושב בעגלה שלא צריך לרדת אלא יעמיד הסוסים אם אפשר, ע"כ דברי המש"ב, וכן כתב כה"ח שם ס"ק מ"ד והוסיף שאם יעבד הבהמה יסתכן אין לחוש, ע"ש.

נוסע ברכבת או שט בספינה. וכתב המש"ב ס"ק ל' "ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה לענין שיעור פרסה". ולפי זה גם כשנוסע על מסילת ברזל יש לברך תפילת הדרך אפילו אם נוסע רק פרסה וכו'.

והכתב ערוך השולחן בסעי' י"א: טוב לאומרה בעמידה, ורכוב לא חייב לרדת אלא אם אפשר יעמיד הבהמה וכו'. "והנוסעים בעגלות של מסילת הברזל יאמר בעמידה כי שם בנקל יכול לעמוד, וכן בנוסע בספינות גדולות, ופשוט הוא דצריך לומר תפילת הדרך בנוסעו על הים או בנהרות או במסילות הברזל. ואם ירצה להוסיף שם עוד תחינות ובקשות הרשות בידו" וכו'. עיין בכה"ח ס"ק י"ד שהביא מבית עובד את א' נוסח תפילת הים, משמע מדברי ערוך השולחן שברכת יעמוד ויברך אע"פ שהרכבת נוסעת "מהלכת".

הנוסע במכונית והטס במטוס. ולפי זה יוצא שהנוסע במכונית פרטית או מונית שלא יכול לעמוד ולא להעמיד את הרכב יאמר את הברכה מיושב. אולם אם נוסע באוטובוס שאפשר לעמוד ויברך אלא"כ חושש שמא יפול. והנוסע במטוס ששם אפשר לעמוד, אם אפשר יעמוד ואם קשה לו לא חייב לעמוד, והנוסע ברכב פרטי אם יכול להעמיד את הרכב בצד הכביש יצא מהרכב ויברך. אם לא יכול לצאת יעמיד לפחות את הרכב בצד הכביש שלא יברך ויסע יחד, ואם קשה לו מותר להשאיר ברכה ואפילו לברך מיושב ובנסיעה.

שיעור פרסה

בשו"ע נפסקה הלכה סעי' ז' שאומר אותה לאחר שהחזיק בדרך, ואין לאומרה אלא א"כ יש לו לילך פרסה וכו'.

הנוסע שיעור פרסה שעה וחומש צריך להתפלל תפילת הדרך. האם שיעור שעה וחומש הוא בנסיעה ברכב או הכוונה לפי הדרך כשהולך ברגל? האם הולכים לפי אדם או לפי הרכב? אם הולכים לפי מספר האמות או הזמן?

והנ"מ היא למשל בפורים בעיר שסמוכה ונראית קוראים כמו בירושלים. סמוך- הכוונה היא מיל ק"מ. האם מרחק של מיל הוא ברגל או שיעור מיל ברכב, היינו העיר הקרובה לירושלים ונראית לה מרחק של ק"מ ולא יותר, או נאמר מרחק של שמונה עשרה דקות ברכב. עיין כה"ח ס' תרפ"ח ס"ק ט' י'.

נ"מ נוספת, אדם נפטר בירושלים ויש לו בן שנמצא בחו"ל, ויש לו אם או גדול הבית בירושלים, כתוב בשו"ע יו"ד בסי' שע"ה סעי' ח' אם היה המקום קרוב, אפילו בא ביום השביעי ומצא מנחמים אצל גדול הבית יושב איתם וקם ביום השביעי. ומקום קרוב הוא מהלך עשר פרסאות כלומר אם הוא נמצא במרחק של שתיים עשרה שעות. האם מחשבים מהלך יום ברגל או ברכב, בטיסה.

ברב פעלים ח"ג ס' כ"ד ביו"ד כתב שם: שאם יש מסילת רכבת או בזמנו מטוס שיכול להביא את האבל תוך שתיים עשרה שעות זה נקרא קרוב והאבל מצטרף עם גדול הבית ואפילו בא ביום השביעי יושב איתם כמה דקות כל עוד הם יושבים באבילות ויוצא יד"ח עם עוד תנאים כנוכר שם בשו"ע.



קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרַה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרֵב מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל



שמות - תשס"א - מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרַה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי זְצוּק"ל

יה"ר שהקב"ה יפר עצת אויבנו ויקלקל מחשבותם, ולא תעשנה ידיהם תנושה וחורבם תבא בליבם וקשתותם תישברנה, ולא ישמע עוד שוד ושבר בעם ישראל, לא יתומים ולא אלמנות ולא אנשים פצועים ולא חולים, וה' ישלח רפואה שלמה לכל החולים וינחם את כל האבלים, וגם אותנו ינחם "מנחם ציון בבנין ירושלים" ובית מקדש על מכונו, ונוכה לגאולה שלמה בעגלא ובזמן קריב ואמרנו אמן.

השאלות הם ממבשרת וממושב גמזו, השואל הראשון מר ציון סויה ממבשרת.

השאלות בעניין תפילת שחרית.

א: האם ההיתר לתפילת השחר לאחר עמוד השחר וקודם הנץ החמה מתייחס רק לעובדים שממחרים ומיידי בגמר התפילה רצים הם לעבודתם, או גם לעובד שמתחיל בשעה מאוחרת יותר ויכול להתפלל מאוחר יותר, האם יכול להצטרף לכתחילה למניין זה?

ב: מאחר וישנו ספק אם יוצאים ידי חובת קריאת שמע מדי יום ביומו, אנו נוהגים להגיד שנית קריאת שמע, האם להמשיך במנהג זה ומה בעניין סמיכת גאולה לתפילה?

ג: יש אומרים שעדיף להתפלל יחיד אם אין מניין בנמצא מאשר להתפלל במניין משכימי קום, האם אין עדיפות לתפילה בציבור מאשר תפילה ביחיד?

ד: האם מה שקבעו ללמוד חוק לישראל מדי יום ביומו אחרי התפילה, האם עדיף להתפלל במניין משכימי קום ולקרוא את זה מדי יום ביומו? ובכלל, האם סיוע בארגון הילדים ובעבודות הבית טרם היציאה לעבודה נחשב לשעת הדחק ויכול בגלל זה אדם להצטרף למניין קודם הנץ?

ה: אם ההיתר לכתחילה או בדיעבד, לאנשים שמתחילים את עבודתם בשעה מאוחרת קרי משעה 7 ומעלה, מה יהיה מנת חלקם של אותם משכימי קום משום כך יתבטל המניין למשכימי קום, או כמו שביטא זאת אחד מחבריי "לא תראה יותר אור במניין בבית הכנסת בשעות הבוקר?"

תשובות מִן הָרֵאשׁוֹן לְצוּק"ל

אנחנו ננסה להסביר את השאלות ונענה עליהם בקיצור. הגמרא אומרת שתפילת שחרית כותיקין היא המצוה הגדולה ביותר. ואם לא, אם אדם לא התפלל כותיקין, כמה שיכול יותר קרוב לותיקין שיתפלל. אבל מהדין אדם יכול להתפלל מזמן שמכיר את חברו שרגיל עמו קצת מארבע אמות יכירו, בערך שעה לפני הנץ החמה. אז שעה לפני הנץ החמה אדם יכול להתחיל להתפלל וזה נקרא, לא נקרא בדיעבד, רק דיעבד זה נקרא אחרי עמוד השחר. שעה לפני הנץ החמה אדם יכול להתחיל להתפלל. היום, אני מדבר בירושלים, הנץ החמה בערך ב-35: 6 - 36: הגבאי אומר ככה. היום, משעה 6: 36 יכולים להתחיל להתפלל. דהיינו, להניח תפילין. וזה קשה. ועל כן אמרנו לכולם שאם זה קשה להם, יכולים להתחיל להתפלל ויגיעו ל"ישתבח", יאמרו "ישתבח", ולפני קדיש של "ישתבח" יניחו תפילין, אם יגיע שעה 36: 5.

יש מחלוקת אם תפילת הנץ החמה או תפילה בציבור עדיף. אם זה חד-פעמי, אז ברור שתפילה עם הנץ החמה עדיף. אבל אם זה קבוע, אז מנין בציבור עדיף מכיון שהקהל יתחיל ללעז עליו שלא מתפלל.

זמן הנץ החמה מה שאנשים היום רגילים על סמך הלוחות, יש הבדל דקה או 2 דקות בין לוח ללוח. אבל לפי סברתו של הרב בית דוד, שעה לפני כן שלנו זה נץ החמה. שעה לפני כן. ועל סמך זה מקילים אנשים שצריכים ללכת לעבודה. אנחנו לא סומכים על זה, אבל אנחנו סומכים על הדעה של שעה לפני הנץ החמה בכדי להניח תפילין.

מצוה לאדם "ואהבת לרעך כמוך". יש ישוב, יש שמה עשרה מתפללים בבוקר, ושבעה מהם הם פקידים - בשעה 8 הם צריכים להגיע לעבודה, בשעה 7: 30 הם מגיעים לעבודה. שלושה מהם צריכים מוקדם ולרוץ לעבודה ב-30: 6. אז קמים אלה של השעה... שלושה אלה קמים מוקדם ואין להם מניין, מתפללים יחיד והולכים הביתה. הולכים לעבודה. באים אלה של הפקידים, שבעה! אין מניין! גם כן מתפללים והולכים. עכשו, אלה העובדים לא יכולים להגיד להם לא, תחכו אחרי זה, הבעל הבית יזרוק אותנו מהעבודה. אז להם, מותר להם להתפלל. אלה שלהם לא שעת הדחק, מותר להם להתפלל עם אלה של שעת הדחק מדין "ואהבת לרעך כמוך",

ברוך. וכן אומר הטור על דין זה ועל דין ברכת הדרך. בדין זה ישנה נ"מ, כתוב בשו"ע סי' ו' סעי' ג': "ברכת אלוקי נשמה אינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת ההודאה וברכות ההודאה אינן פותחות בברוך כמו שמצינו בברכות הגשמים". אומר הבן איש חי וישב - אות ב': כי ברכה זו צריכה להיות סמוכה לחברתה ויש סוד בדבר.

אומר הגאון בהלכות של אלוקי נשמה, סימן מ"ו ס"ק ט"ו: "אבל ראיתי בכל הספרים הקדמונים והאחרונים שהנוסחא של אבותינו שסדרו אלוקי נשמה אחרי ברכת אשר יצר וכן כתבו כל הפוסקים".

אומר המש"ב בסי' ו' ס"ק י"ב: מכיון שהגאון אמר שצריך לסמוך אלוקי נשמה לאשר יצר ע"כ צריך לסמוך, וצריך להזהר בזה ועיין לכה"ח סי' ו' ס"ק ג' ה', ובסי' מ"ו ס"ק ג' ז' משם האר"י שצריך להסמיך.

כתוב בעוד יוסף חי: יש אנשים טועים שמבלבלים את הסדר ואומרים את אלוקי נשמה אחרי ברכת 'הנותן לשכוי בינה', אם לא יכולים לברך 'אשר יצר'. והוא כותב שם שהם טועים.

ונכון שלכתחילה צריך להסמיך את 'אלוקי נשמה', אם אי אפשר מותר לברך בלי סמיכה לברכה אחרת, אפי' לדעת האר"י ז"ל עיו"ח פרשת וישב אות ז'.

גם המש"ב וכפ החיים מודים שצריכה להיות סמוכה לחברתה לכתחילה. אותו דין בברכה שאנו אומרים בתפילת הדרך אמנם צריך שתהיה סמוכה לחברתה אבל מכיון שזה שבח לבורא עולם אם יכול סמוכה לחברתה יעשה ואם לא יכול אז לא. וע"כ אפשר להסמיכה לברכה ראשונה.

אומר רבנו יונה: תפילת הדרך עיקרה בשומע תפילה ועל כן ברכת שומע תפילה הסמוכה לחברתה לאלוקינו ואלוקי אבותינו ומכיון שכן ל"צ להיות פותח בברוך. לשיטה זו ניתן לומר בעודו בביתו את תפילת הדרך כשיטת הט"ז הנ"ל.

שבע ברכות

ומכאן כל השבע ברכות שעושים בחתונה יש לאומרם ביחד, אמר פעם רב אחד אם היו יכולים לחלק כל השבעה ברכות למחצה ולשליש ולרביע היו עושים זאת.

ישנם ברכות בתוך השבע ברכות הסמוכות לחברתן ואינן פותחות ב'ברוך', כגון: 'שוש תשיש' 'שמח תשמח', א"כ כיצד ניתן לעשות הפסק בין הברכות?

ע"כ טוב לעשות כמנהג ארם צובא שהרב מצד משפחת הכלה מברך את ברכת האירוסין, והרב מצד משפחת החתן מברך כל השבע ברכות. ואם בכל אופן רוצים לחלק את הברכות לפחות שיעמדו המברכים אחד ליד השני ע"מ שלא יהיה הפסק גדול ועיין לאחרונים בזה.

תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם

אנו אומרים בנוסח של תפילת הדרך "שתוציאנו לשלום ותוליכנו לשלום ותגיענו למחוז חפצנו לחיים טובים ולשלום".

כה"ח והמש"ב מביאים את דברי הגמרא בסוף מסכת ברכות שלא יאמר 'לך בשלום' אל יאמר 'לך לשלום'. שהרי יתרו אמר למשה 'לך לשלום' - הלך והצליח, דוד שאמר לו לאבשלום 'לך בשלום' - הלך ונתלה.

ללכת לקראת שלום זה דבר טוב, אבל לומר שבאים בשלום שהם אנשים טובים שניתן לעשות עימם שלום, תלוי מי האנשים.

וכתוב: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך" רק מי שהם בניך לימודי ה' ולומדים תורה הם יכולים לעשות שלום 'ורב שלום בניך'. אבל שלום של אחרים הוא שלום קטיעא או שלום של גימטריא שלום - גימט' עשו.

וכתוב "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול" אם אדם לא לומד תורה ואוהב תורה זה דבר טוב.

ויה"ר שנוכה ליהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך למען בית ה' אלוקנו אבקשה טוב לך", "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". היום מדברים על בית ה'.



קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל



שמות - תשס"א - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל



יהי רצון שנשמע בשורות טובות בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!
שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

חסד עושים אתם, ואם הם עושים אתם חסד גם הקב"ה עושה אתם חסד ויקבל את התפילה כאילו זה נץ החמה. למה? משום שהם עושים חסד עם האחרים.

בעניין חוק לישראל. חשוב מאוד לאדם לקבוע כל יום אחרי התפילה לקרוא חוק לישראל. לא רק מפני שיש בפנים גם תורה וגם נביא וגם תנ"ך, נביאים וכתובים, וגם גמרא וגם משנה וגם זוהר וגם מוסר וגם הלכה, הכל יש בו, אבל מפני שמי שחיבר אותו ומי שתיקן אותו זה האר"י הקדוש! מי שהוסיף על זה התוספות זה החיד"א, והאר"י כל כך התלהב מהרעיון הזה, ואחר כך מה שהוסיף הרב חיד"א עוד השלים את זה עוד יותר.

ועל כן, טוב מאוד לקרוא חוק לישראל אבל לא על חשבון התפילה, אדם נגיד אני אתפלל לפני הזמן ואקרא חוק לישראל – לא. תקרא חוק לישראל לפני התפילה וכשיגיע זמן התפילה תתפלל ואחר כך תלך לעבודה.

התפילה בבוקר היא תפילה כנגד אברהם אבינו. ועל כן כשאני אומר חסד, אם זה אברהם זה קשור אחד עם השני.

ואם ענינו על חמש השאלות האלה, הנה מה טוב, ואם לא, בשבוע הבא יהיה המשך.

חזק וברוך לשואל ול....

רבה של מושב גמזו – הרב אליאב ניר. בכבוד רבי אליאב ניר. לכבוד מו"ר הראשל"צ.

אנחנו גרים מחוץ לתחום שבת מבית החולים אליו אנחנו משתייכים. כנראה גם חוץ לתחום דאורייתא. פעמים שנאלצים לנסוע מפני פיקוח נפש, ואחרי טיפול ראשוני לא מתאפשר להשאיר במקום, יכול להיות אפילו יומיים של יום טוב, האם ניתן לחזור לשוב וכיצד? צריך לציין שבבית החולים לא נמצא בישוב יהודי ממש.

כמו כן, באלו מקרים ובאיזה אופן ניתן להעזר בגוי כשיש תקלה במערכת החשמל בשבת? עד כאן.

תשובות מרת הראשל"צ זצוק"ל

נתחיל מהגוי.

מהדין אסור לומר לגוי לעשות לאדם, ליהודי – פעולה. ולא רק ש, אלא גם בערב שבת אסור לומר לגוי שתבוא. מה שאומרים בשבת גוי של שבת, אני לא יודע מאיפה המציאו את ההמצאה הזאת. מי מתיר להם להגיד לגוי לבוא ולחמם להם את החמין בשבת? מה שמותר לומר לגוי, לחולה שאין בו סכנה זה מותר. וכתוב בתוספתא שכולם חולים אצל צינה. היום בעיקר, פעם – גשם, גשם, שלג – שלג, מה קרה? היום – "שלג" אוהוהוהוהו צריכים להדליק הסקה, ואם לא כן קר להם, לא יכולים לסבול. היום ממש כולם חולים אצל צינה. ואם ככה לכולם מותר להגיד לגוי, אף על פי שכתוב בשולחן ערוך "צינה גדולה". אבל אם יש ילדים שהם חולים, ילד חולה, ילד חולה, זה נקרא חולה קרוב שיש בו סכנה. למה? מפני שאתה לא יודע מה יש לילד הזה שהוא חולה, אם יש לו חום, אז צריך מיד לטפל בו, ועל כן אם יש ילד חולה מותר לומר לגוי לעשות את כל הדברים האלו בשביל הילד.

תחום שבת. קודם כל, אומרים משמו של האדמו"ר מחב"ד שהוא לא אוהב שאומרים "בית חולים". הוא אומר מה זה בית חולים? תגיד "בית רפואה", אדם לא הולך בשביל שיהיה חולה אלא בעד שיהיה בריא, אבל רגילים לקרוא לזה בית חולים.

בית חולים צריך לשמש תפקיד רק ליולדות, לא לחולים. אבל אם יש מחלות, יש חולים, ואנשים גרים למעלה מתחום שבת מבית חולים או ממקום מסוים, מותר לעשות עירובי תחומים. ואם גם עם עירובי תחומים לא יצלחו, היום יש הרבה אוטובוסים מקולקלים בלי מנוע, אפשר לקחת אוטובוס כזה, לשים אותו תוך אלפיים אמה, 1900 אמה ולשים שמה מים ומזון, ולהגיד מי שרוצה יכול להכנס ולשתות מים ולאכול לחם, יכול. אז אם עושים כך, אפשר לספור 2000 מהרכב הזה והלאה, ועד שיגיע לבית חולים, אבל לא יעשה את זה האדם לבדו אלא אם כן יתייעץ עם תלמיד חכם איך עושים עירובי תחומין כי לא עושים את זה רק לדבר של צורך, ויש דברים מיוחדים איך עושים את העירובי תחומין. והגמרא שואלת אם אליהו הנביא יכול לבוא לבשר הגאולה ביום שבת? הלא תחום שבת ואסור לי לבוא, והגמרא אומרת אין תחומין למעלה מעשרה. יכול אליהו הנביא לבוא למעלה מעשרה ולבשר על הגאולה.

